

forme na Zapade, Moskva 1961.

hř

■ KRITIKA LITERÁRNÍ

(z řec. kritikos = posuzovatel) – specifická oblast → literární vědy, zaměřená k dobovému výkladu, posuzování a hodnocení soudobých literárních děl a jevů s literaturou spjatých. Jako taková souvisí *k. l.* bezprostředně s vývojovým pohybem literatury a je přímou aktivní součástí tzv. literárního života, neboť funguje především jako prostředník mezi literaturou a čtenářem, ovlivňuje přitom obojí; *k. l.* popularizuje a propaguje snahy a výsledky současné literatury a zároveň usiluje i o zpětný vliv na autory, a tím i na celý směr a charakter vývoje soudobé tvorby; proto zpravidla přímo formuluje vůči literatuře vlastní umělecké a ideové požadavky, a to jak z hlediska směřování myšlenkového, tak i pokud jde o tvůrčí tendence estetické a jazykové, přičemž bývá jejím východiskem tzv. programová estetika, tj. postulativní a normativní teorie, vyjadřující dobový estetický ideál.

Stanovení vztahů *k. l.* k jiným oblastem literárně odborné činnosti, zvláště pak k literární historii, činí značné potíže a není dosud ustáleno, neboť jak rozsah, tak i obsah pojmu *k. l.* se v jednotlivých národních kontextech různí. Poměrně široce chápe *k. l.* tradice francouzská, a to od žánru literární uměleckého (→ esej) až po odborné interpretace a hodnocení literárních děl a autorů minulosti, pokud obsahují aktuální akcent; s daleko nejširším pojetím se setkáváme v kontextu anglosaském, kde pojem „literary criticism“ zahrnuje i podstatnou část činnosti literárněhistorické, pokud vychází z výkladu a vývojového hodnocení textů, tedy vlastně celou literární historii kromě prací soupisového a příručkového charakteru, jež rezignují na hlediska interpretační a hodnotící; naproti tomu nejužší je *k. l.* chápána v prostředí německém, kde v podstatě znamená jen běžné hodnocení literární tvorby za účelem prostředkování mezi literaturou a čtenářem; do jisté míry střední pozici zaujímá pojetí ruské, které řadí *k. l.* mezi tři hlavní a svěbytné oblasti literární vědy (teorie – historie – kritika) a specifikuje ji převahou určitých aspektů (zřetel k soudobému literárnímu dění, hodnotící perspektiva a hledisko aktuálních potřeb přítomnosti). V české tradici *k. l.* se setkáváme jak s působením pojetí německého (zvláště v minulém století), tak francouzského (v období tzv. moderní literatury, tj. od konce 19. stol.) i ruského, jež převažuje v soudobé literární vědě; pouze tradice anglosaská je našemu kontextu cizí.

V pojetí dnešní čs. marxistické vědy o literatuře se literární kritika na rozdíl od → historie literatury soustřeďuje převážně k procesům a je-

vům probíhajícím v současné literatuře, přičemž je sama jejich přímou součástí, aktivním činitelem soudobého literárního dění; *k. l.* sleduje však aktuální kulturně společenské aspekty i v těch případech, kdy se předmětem její pozornosti a úvah stává literatura minulosti (v takovém případě však již nespočívá podstatná odlišnost *k. l.* od literární historie v předmětu, ale v různosti hledisek). Nejvíce se s historií literatury stýká *k. l.* tehdy, když si klade za cíl poznání zákonitosti a hlubších souvislostí procesů, jež probíhají v soudobé literatuře, a hledá její objektivní vývojové tendence; hranice mezi nimi se pak téměř stírá tehdy, když *k. l.* usiluje zobecnit a systematizovat své poznatky za delší časové období, aniž by podřizovala poznání normativním postulátům programovým.

Vznik *k. l.* ve smyslu soudů a výroků o literárních dílech je možné spojovat se vznikem literatury samé; reflexe soudobého literárního života nalézáme již v literárních dílech antických autorů, jako byli např. Aristofanés nebo Lúkiános. Jako specifická činnost odborná se *k. l.* rovněž začíná konstituovat již v antice, a to v podobě tzv. filologické kritiky (→ filologie) a → hermeneutiky (tj. jako výklad textů, zejména filozofických). Toto pojetí přezívá i ve středověku a vrcholí pak vlivem humanistického bádání za renesance, kdy se však postupně objevují i další oblasti kritického zájmu o literární díla a literaturu vůbec, zejména v podobě polemik (např. v české literatuře J. Blahoslav: Filipika proti misonumům, 1567). V době klasicismu se kritické a polemické reflektování soudobé literární tvorby a literárního života vůbec stává předmětem vysloveně společenského zájmu (šlechtické literární salóny) a tím i věcí obecnějšího estetického přístupu, projevujícího se hojně v básnických polemikách, satirách a obhajobách, jakož i v literárních pamfletech, travestiích a parodiích (např. Du Bellayova Obrana nebo Boileauovo Umění básnické aj.). Za osvícenství se pak *k. l.* přímo stává významnou součástí dobového ideologického zápasu (Voltaire, D. Diderot, G. E. Lessing) a do doby osvícenského kriticismu 18. stol. spadá i oživení kritiky vědecké (zejména filologické a historické, u nás např. J. Dobrovský), pěstované již tehdy jako útvar publicistický v odborných časopisech.

S rozšiřováním a postupnou demokratizací publika i samotného umění, jakož i s rozvojem žurnalistiky v 19. stol. se *k. l.* začíná rozvíjet do dnešní podoby jako činnost v podstatě publicistická a členit do několika stabilizovaných žánrů, jako je → recenze (stručná informace), → referát (hlubší informace se zaujetím hodnotícího stanoviska) a kritická studie (→ pojednání, které již obsahuje podrobnou analýzu díla nebo sledovaného jevu). Kromě toho existují i nadále literární polemiky a vznikají programové úvahy, ma-

ující někdy rozsah celé knihy; osobitý útvar *k. l.* tvoří → kritický esej, reflektující literárně estetické a společenské otázky formou, která se sama již blíží literárně umělecké tvorbě (bohatá zejména v tradici *k. l.* francouzské, u nás zastoupena nejvýrazněji v díle F. X. Šaldy, jehož programem byla „kritika patosem a inspirací“).

Lit.: O. Fischer, Slovo o kritice, Praha 1947. Aktuálně je problémy metodologii literaturnej kritiki, Moskva 1980. Funkcia umeleckej kritiky, Bratislava 1981. M. Golaszewska, Filozoficzne podstawy krytyki literackiej, Warszawa 1963. K tradicím moderní české kritiky, in: Václavkova Olomouc 1967, Ostrava 1970. H. Markiewicz, Glównie problemy wiedzy o literaturze, Kraków 1966. A. Novák, Kritika literární, Praha 1925. O českou literární kritiku, Praha 1940. Problemy teorii literaturnej kritiky, Moskva 1980. A. Tbi-baudet, Fyziológia kritiky, Bratislava 1964. K. Troczyński, Rozprawa o krytyce literackiej, Poznań 1931. R. Wellek, Literary Theory, Criticism. The Therm and Concept of Literary Criticism, New Haven–London 1963. Z dějin české literární kritiky, Praha 1965.

tb

■ KRIZE

(z řec. krisis = rozhodnutí, rozloučení) – část divadelní hry, podle Freytagova pětistupňového schématu třetí fáze výstavby dramatu, v níž výrazně vystupuje do popředí výsledek → kolize. K. je dějový úsek, který se zpravidla projevuje jako výsledek vývoje, jenž proběhl v kolizi a který se zároveň promítne do obratu (→ peripetie); proto bývá její hlavní scéna vyvrcholením dramatického → konfliktu, po němž už další děj nemůže pokračovat v dosavadním směru (v Shakespearově Othellovi je takovým vyvrcholením velká scéna, v které se Jagovi podaří probudit v Othellovi žárlivost).

Lit.: G. Freytag, Technika dramatu, Praha 1944. J. G. Cholodov, Kompozicija dramy, Moskva 1957. V. M. Volkenštejn, Otázky teorie dramatu, Praha 1963.

kn

■ KRONIKA

(z řec. chronos = čas, chronika = dějepisné knihy) – 1. prozaický i veršovaný žánr středověkého písemnictví, druh historického spisu, zaznamenávajícího dějinné události v chronologickém sledu, zpravidla bez ohledu na vnitřní a věcnou souvislost faktů, a spojujícího často události historické s ústní tradicí, dochovanou v → legendách a pověstech; na rozdíl od → letopisů (análů) nesleduje *k.* postupně jednotlivá léta, ale větší časové úseky, např. doby vlády určitých panovní-